

ЗАГРОЗИ ВІТЧИЗНЯНОМУ КООПЕРАТИВНОМУ ЗАКОНОДАВСТВУ ТА ЇХ УПЕРЕДЖЕННЯ

*Л. В. Молдаван, д. е. н., професор,
заслужений економіст України, головний науковий співробітник
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НААН України»*

Розвиток сільськогосподарських кооперативів, як і господарських структур будь-якої іншої організаційно-правової форми, залежить, насамперед, від наявності досконалої правової бази, яка регламентує принципи їх створення і функціонування. В Україні упродовж останніх 20-ти років зроблено немало, в тому числі за участю професійних консультантів міжнародних проектів технічної допомоги (TASIS, USAID й ін.), для формування законодавчо-нормативної бази з питань розвитку сільськогосподарської кооперації, яка відповідала б теоретичним основам та загальноприйнятним кооперативним практикам. Це стосується, зокрема, унормування неприбуткового статусу кооперативу, сутності і відмінностей видів кооперативів та принципів їхньої діяльності, членства і асоційованого членства у виробничих та обслуговуючих кооперативах, структури органів та демократичних принципів управління кооперативом, прав власності кооперативу, джерел формування майна та майнової його відповідальності, прав власності на пай членів кооперативу й ін.

Водночас повна імплементація норм західноєвропейського кооперативного законодавства у вітчизняне правове поле, що належить зробити і в контексті Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, незавершена. Зокрема, незакінчена інституалізація неприбутковості обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів закріпити в Податковому Кодексі України й інших законодавчих актах. Потребує розширення поняття «кооперативні виплати», які є не лише «поверненням попередньо надлишково сплаченої вартості наданих кооперативом послуг», а й перерахуванням частини надходжень від продажу виробленої членами кооперативу продукції і переданої йому для реалізації за дорученням, яка залишається після покриття витрат кооперативу і відрахувань у фонди. Через неточність визначення поняття «кооперативні виплати» на практиці виникають проблеми з податковими органами.

Необхідно розширити зміст поняття «кооперативне об'єднання», яке є господарською юридичною особою, що створюється первинними сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами з метою продовження і розширення їхньої діяльності та функціонує за тими ж правилами і принципами, що і кооперативи –

його члени. Кооперативне об'єднання може бути юридичною особою (союзом) і неюридичною (кооперативною групою).

Потребують унормування особливості бухгалтерського обліку в обслуговуючих кооперативах; обмеження користування такими кооперативами земельними ділянками (вони ними користуються лише для розміщення об'єктів матеріально-технічної бази); організація державного моніторингу відповідності функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів діючому законодавству і кооперативним принципам. Необхідним є також конкретизація напрямів державної підтримки з урахуванням європейського і світового досвіду.

Однак, замість роботи в цьому напрямі, групою депутатів у Верховній Раді України зареєстровано проект нового Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» за № 6527 від 31.05.2017 р., який повністю розбалансовує напрацьоване вітчизняне кооперативне законодавство, створює загрози для діючих та унеможливує розвиток нових кооперативів. Проект містить статті, які не відповідають природі кооперативу як специфічної організаційно-правової форми, яка є продовженням технологічних ланок господарської діяльності членів кооперативу і не відноситься до комерційних структур, маючи на меті не отримання прибутку для себе, а здійснення діяльності в інтересах своїх членів.

За американським законодавством, кооператив є підприємством що перебуває у добровільній власності його членів-клієнтів, здійснює свою діяльність в їхніх інтересах за їхніми зусиллями на неприбутковій основі. У ст. 9 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» зафіксовано: «сільськогосподарські кооперативи здійснюють обслуговування своїх членів – виробників сільськогосподарської продукції, не маючи на меті одержання прибутку і є неприбутковими».

Зазначений вище проект Закону містить низку статей, які комерціалізують внутрішні відносини між кооперативом і його членами і унормовують прибутковість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів шляхом уведення поняття «оборот члена сільськогосподарського кооперативу з сільськогосподарським кооперативом», який є загальною грошовою вартістю товарів, придбаних у сільськогосподарського кооперативу або проданих такому кооперативу його членами. Зазначене робить обслуговуючий кооператив ще одним посередником, тоді як він, навпаки, допомагає його членам обійтися без посередників.

Кооперативний млин чи молокозавод не закуповує сировину у своїх членів. Вона передається їм для переробки і реалізується від їх імені. При цьому спочатку встановлюються з погодженням з членами попередні ціни на передану сировину, а вкінці фінансового року виручка від продажу продуктів переробки за мінусом витрат розподіляється серед членів кооперативу у вигляді кооперативних виплат, які додаються до попередніх цін, що були виплачені їм за сировину, як надбавки до цих цін. Засоби виробництва кооперативи поставляють своїм членам також за собівартістю, тобто до цін оптових закупівель додаються лише витрати. Кругообіг капіталу в їх межах у вигляді сировини та напівфабрикатів без виходу у зовнішнє середовище не оподатковується, ПДВ у межах кооперативу не виникає.

За проектом, з надходжень від господарської діяльності формується дохід кооперативу, а з доходу шляхом зменшення суми доходу на суму витрат та кооперативних виплат його прибуток, який спрямовується на формування резервного фонду та виплати на паї членів та асоційованих членів.

Ми тут бачимо викривлення сутності економічного (фінансового) результату діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу. Прибутку як категорії тут не має місця, оскільки він створюється в господарствах завдяки їхнім спільним діям через створений ними кооператив для продовження своєї діяльності. До даної організаційно-правової форми застосовується поняття «річний фінансовий результат», який після покриття витрат, заборгованості та формування резервного й інших передбачених статутом фондів кооперативу поділяється між членами кооперативу пропорційно їхній участі у його діяльності у вигляді кооперативних виплат та виплат на паї, що практично унормовано чинним законодавством.

Авторами проекту Закону критерій прибутковості вибраний для класифікації кооперативів за видами діяльності, що не відповідає загальноприйнятій законодавчій практиці. У США, наприклад, за цим критерієм виділяються виробничі, збутові, переробні, постачальницькі, сервісні кооперативи. По суті, такий підхід і в українському законодавстві.

Проект об'єднує в одну категорію поняття «сільськогосподарський обслуговуючий кооператив» і «сільськогосподарський виробничий кооператив» кооперативів, що спотворює сутність відмінностей у внутрішньо-економічних та зовнішньоекономічних відносинах цих двох видів кооперативів. Такий підхід унеможливорює розуміння цих відмінностей, не говорячи вже

про застосування їх на практиці. Так, проєкт не розділяє поняття «трудова участь» і «участь у діяльності кооперативу». Обов'язкову трудову участь автори відносять до всіх типів кооперативів, тоді як вона є обов'язковою лише до членів виробничого кооперативу. Члени обслуговуючого кооперативу працюють у своїх господарствах, тому не можуть одночасно бути працівниками кооперативу, який створили для обслуговування своїх господарств.

Виходячи із зазначеного, абсурдним є членство у виробничому кооперативі юридичної особи, оскільки така особа не може реалізувати принцип обов'язкової трудової участі у його діяльності.

Основні поняття «пайовий внесок», «пай», «пайовий фонд» відносяться до всіх типів кооперативів (виробничих, обслуговуючих, споживчих), тому їх визначення містить загальний Закон України «Про кооперацію». За проєктом же зазначені поняття притаманні лише сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам, які діють «з метою одержання прибутку», тоді як за законодавством України такими є лише виробничі кооперативи. Уведення для сільськогосподарських неприбуткових кооперативів замість зазначених понять поняття «членські внески» не відповідає принципам організації діяльності цієї форми об'єднання сільськогосподарських товаровиробників. Членські внески є сталою величиною і притаманні громадським організаціям. Обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи є господарськими структурами у яких розмір пайових внесків визначається розмірами необхідних інвестицій, щорічними оперативними фінансовими потребами та обсягами зобов'язань щодо участі у діяльності кооперативу кожного його члена. Тому на обов'язкові паї, вкладені в обслуговуючі кооперативи нарахування, як правило, не здійснюються оскільки ці вкладення спрямовані не на заробіток дивідендів, а на покриття витрат і розвиток кооперативів як джерело формування їхньої матеріально-технічної бази, оплати найманих працівників, інших поточних витрат і є змінною величиною. Пайовий же фонд сільськогосподарського кооперативу, за авторами, формується з пайових внесків членів кооперативу «з метою одержання прибутку».

Як відомо, асоційоване членство допускається в усіх типах кооперативів. Фізичні або юридичні особи, бажаючи стати асоційованими членами, вносять пайовий внесок у кооператив не як користувачі послуг, а з метою отримання на нього частки доходу. Тобто, пайовий внесок асоційованого члена не пов'язаний з діяльністю кооперативу, оскільки він не користується його послугами. За проєктом, прибуткові обслуговуючі кооперативи можуть надавати

послуги асоційованим членам, а ті, які функціонують як неприбуткові, не мають права мати асоційованих членів.

Перелік статей які загрожують розвитку кооперативного руху в Україні можна продовжити.

Наш Інститут, ряд науковців надіслали Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин Верховної Ради України експертну оцінку нового проекту. Попереджуємо про його загрози і в засобах масової інформації.

Думаю, що учасники конференції мають сказати своє застережливе слово щодо недопущення до розгляду на засіданні Парламенту даного акту. Необхідно пропонувати авторам відкликати зареєстрований проект Закону України за № 6527, а профільному Комітету розробити на його заміну із залученням робочої групи спеціалістів та практиків інший проект, який вніс би ряд змін і доповнень до чинного кооперативного законодавства, щоб розширити особливості і ефективне використання сільськогосподарськими товаровиробниками цієї організаційно-правової форми для підвищення своїх конкурентних можливостей і добробуту.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>
2. Проект Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JH51B00A.html
3. Законодавельство о кооперативах Франции. Gode rural. Paris, 2000. – Р.937-992.
4. Закон Польщі «Про кооперативи». URL: senat.gov.ua
5. *Марвін, А. Шаарс.* Кооперативы: принципы и практика: навч. пос. / Ун-т штата Висконсин США / Пер. з англ.. – К., Київська книжкова друкарня наукової книги. – 1994.
6. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Навч. пос. / В.В.Зіновчук, Л.В.Молдаван, В.Б.Моссаковський та ін. /за ред. В.В.Зіновчука. К.: Вища освіта, 2001. – 464 с.